

FRUKT - fra Edens hage til Macintosh

Frukt er brukt som symboler til alle tider. Det hele begynte med Adam og Eva, via Rikseplet som maktens symbol og i dag helsesymbol og 'Fem om dagen'.

Bilde: Norges Frukt- og grønnskrossisters Forbund

Fikk Osebergdronningen med seg epler som niste til ferden eller var det symboler i nordisk mytologi?

Fruktartene er opphav til utallige produkter. Materialer av kirsebærtre er et alternativ til import av tropiske tresorter.

Foto: Owe Martinsson

Våre nasjonale samlinger av gamle fruktarter består i dag av ca 400 sorter, etablert i samarbeid med museer og bygdetun i fruktområdene våre.

Foto: Even Bratberg

Fra Edens hage til nåtidens Macintosh datamaskiner er det et langt sprang. Mellom disse to ytterpunktene i symbolbruk ligger vår egen fruktdyrking, som næring, genressurs og som viktige kulturminner. Navn som Gravenstein og Säfstaholm, Gråpære og Victoriaplomme gir assosiasjoner både til det matnyttige, det estetiske og til en felles kulturarv. I dag er de gamle fruktartene våre tatt vare på i sortssamlinger, knyttet til museer og bygdetun.

HISTORIEN OM FRUKT i Norge begynner allerede i vikingtiden. Funn av frø fra 54 villepler i Osebergskipet viser at frukt var viktig. På 1100-tallet brakte munkene med seg fruktdyrking til klosterhagene. Hamarkrøniken fra 1553 omtaler frukthager med epler, pære og kirsebær og flere 'podemestre udi Hamar'. Men først på 1700-tallet begynte fruktdyrking å bli ganske utbredt.

GODE TYPER. Omtalen av 'apalgardar' i gamle rettsregler tyder på at utvalg og innplantning av villeple har foregått tidlig. Valg av gode typer med store bær, har vært særlig aktuelt for villmorell (*Prunus avium*), en praksis som har fortsatt helt opp til våre dager. Surkirsebær (*P. cerasus*) som ble innført av munkene, var rotekte og lette å formere. Kirsebær ble høyt verdsatt og ble brukt friske, syltet og særlig som gjæret saft (drank).

FRA CIDER TIL MØBLER. Som genressurs har de gamle sortene verdifulle egenskaper for fremtidig planteforedling. Men fruktartene er så mye mer. Kraftigvoksende frukttrær (eks. Gråpære) står enda igjen som solitærtre/landskapstre både på gårdstun og i gamle hager. Fruktartene gir råstoff til mange og ulike produkter. Hjemmebrygging av frukt cider, særlig av epler, har lange tradisjoner. Eplemost, epleeddik og fruktvin er kjente produkter. Virke av søtkirsebær er fargerikt og ettertraktet til bruk i møbelindustrien.

SYMBOLER I KUNST OG KULTUR. Frukt, og særlig epler er nyttet som fruktbarhetssymbol og metafor i skrift, skulpturer, malerkunst (stilleben) og næringsliv, ikke å forglemme i Edens Hage. I norrøn mytologi gjorde epler gudene evig unge. Wilhelm Tell skjøt et eple på hodet til sønnen, og Isaac Newton utviklet teorien om tyngdekraften da han så et eple falle fra et tre. I dagens symbolbruk kjenner vi alle datamerket Apple Macintosh med epler som logo, oppkalt etter eplearten McIntosh, hovedsort i USA i 40 år.

SORTSSAMLINGER. De fleste fruktarter som har vært brukt her i landet har opprinnelig utenlandsk opphav. Mange har likevel vært i bruk så lenge hos oss at de betraktes som 'våre'. De har fått norske navn og er blitt en del av vår kulturhistorie, f.eks. eplearten 'Torstein' fra 1760 og 'Keiserinne' pære fra 1789. Vi har også en del sorter med stor utbredelse som er blitt til her i landet. Alle disse sortene er representert i sortssamlingene.